

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, *Julijanska akcija u Slavoniji, s osvrtom i na ostale hrvatske krajeve te Bosnu i Hercegovinu početkom 20. stoljeća*, Zagreb, 2006, 327 str.

Monografija dr. sc. Ivana Balte, koristeći brojnu arhivsku građu, osvjetljava osjetljivi znanstveno-istraživački fenomen Julijanske akcije u Slavoniji kao dijelu Hrvatske. Djelo ima posebnu važnost, s obzirom da je riječ o tematici kojom se povjesničari uglavnom nisu bavili, prije svega zbog vrlo kompleksnih mađarsko-hrvatskih društveno-političkih odnosa krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Knjiga je podijeljena u devet poglavlja od kojih je posebice važno istaknuti poglavlje *Priloga*, što obuhvaća oko dvije stotine stranica. Prilikom istraživanja korištena je arhivska građa arhiva u Mađarskoj i Hrvatskoj te malobrojna literatura. Osim toga, citirani su tekstovi iz mnogobrojnih časopisa kao i iz dnevnoga tiska, objavljivanog u proučavanom razdoblju na području Hrvatske, Mađarske i Bosne i Hercegovine. Knjiga također donosi i brojne fotografije, grafikone i tablice što čitateljstvu dodatno pojašnjavaju i približavaju tematiku.

U uvodnom dijelu dr. Balta daje pregled prethodnih istraživanja i objavljene građe o Julijanskoj akciji kao i društveno-gospodarski pregled povijesti Ugarske od 18. do 20. stoljeća. Povijesni kontekst hrvatsko-mađarskih odnosa ključnim je za razumijevanje Julijanske akcije, posebice što se u tim stoljećima događaju masovnija doseljenja Mađara na područje Hrvatske, čime su stvoreni preduvjeti za kasniju mađarizaciju, odnosno prema mađarskim autorima, očuvanje identiteta mađarske nacionalne manjine izvan matične države.

Julijanska se akcija uglavnom provodila djelovanjem mađarskih novoosnovanih škola, kulturno-umjetničkih društava, željeznica, crkvenih ustanova, riječnih luka; uglavnom tamo gdje su bile manje mađarske nasobine izvan Ugarske, posebice u Slavoniji i drugim dijelovima Hrvatske, Bosni i Hercegovini, Erdelju i drugim mjestima.

Glavno područje djelovanja Julijanske akcije bilo je školstvo, što je detaljno obrađeno i prikazano u poglavljima: *Razvoj školstva u Hrvatskoj i Slavoniji krajem 19. i početkom 20. stoljeća* te *Osnivanje mađarskih škola i organiziranje rada u hrvatsko-slavonskim županijama od 1904. do 1908. godine*, ali i prije toga vremena.

Mađarizacija se najčešće provodila pod izlikom obrane ili zaštite mađarske nacionalne manjine od ugnjetavanja i zatiranja, pa je osobito zanimljivo treće poglavlje knjige u kojem autor donosi gledišta mađarskih autora u odnosu na život Mađara u Hrvatskoj. U tom poglavlju vidljivo je kako se kroz različite napise u novinama i inim publikacijama toga doba postiže učinak podizanja nacionalne svijesti i stvaranja plodna tla za jače

mađarsko uključivanje u sve segmente života u Hrvatskoj i Slavoniji, odnosno riječ je pomno promišljenoj strategiji što joj je cilj provođenje tzv. mađarizacije.

Misao o „akciji spašavanja Mađara“ javlja se za vrijeme banovanja Khuena Hódervárya krajem 19. i na samom početku 20. stoljeća. Postojali su brojni navodni razlozi tzv. spašavanja, pa je s tim ciljem 16. travnja 1904. u Budimpešti stvoren Julijanski savez. U šestom poglavlju opisano je pripremanje, stvaranje i djelovanje Julijanskog saveza što je trebao poslužiti Mađarima u Slavoniji kao obrazovna, kulturna ali i privredna potpora. U to se vrijeme za Mađare otvaraju štedionice i zadruge, a iz Mađarske kontinuirano stiže pomoć u strojevima i alatima; gospodarske prilike slavonskih Mađara nastojalo se optimalizirati i na druge načine: primjerice, posudbom sjemena poljoprivrednicima, slanjem oplemenjene stoke stočarima kao i stipendiranjem šegрта, učenika i studenata za školovanje u mađarskim školama. Dakle i na taj se način ne samo poticalo doseljavanje, već i ostanak Mađara u hrvatskim zemljama. Valja naglasiti da su rečene povlastice bile privlačne, a u nekim situacijama i nužne i pripadnicima drugih naroda, pa je djelovanjem Julijanske akcije obuhvaćen i nemali broj nemađara.

Nakon toga slijedi poglavlje u kojem su obrađeni i drugi aspekti djelovanja Akcije i to prije svega kroz program željeznica, crkava te programe kulturnih društava. Željezničarska politika stavljala je mađarske interese u prvi plan, a tomu u prilog ide i činjenica da se mađarski jezik uvodi u državne službe u Hrvatskoj i Slavoniji. Željezničarskih mađarskih škola bilo je sve više, a time se povećavao i broj učenika koji su pohađali nastavu na mađarskom jeziku, a nisu bili samo djeca mađarskih roditelja.

Prema popisu iz 1900. godine, u tom je području živjelo oko devedeset tisuća Mađara, od čega je oko 10% bilo reformatorske (kalvinske), a oko 82% rimokatoličke vjere. U akcijama Društva „Julijan“ sudjelovale su i jedna i druga vjerska grana, svaka na svoj način i svojim metodama pridonoseći razvoju Akcije u Slavoniji i ostalim dijelovima Hrvatske.

Autor upozorava na još jednu granu Julijanske akcije, tzv. *brodarsku (ladarsku)*, uglavnom provedenu putem mađarskih škola i kulturno-umjetničkih društava, organiziranu prvenstveno za mađarsko stanovništvo, ali i nemađare koji su živjeli i radili uglavnom u riječnim lukama Dunava i Tise.

Julijanska akcija u Slavoniji imala je isti cilj i metodologiju djelovanja kao i ona u Bosni i Hercegovini, pa se Julijanska akcija u Slavoniji većinom nazivala *Slavonskom akcijom*, a ona u Bosni i Hercegovini *Bosanskom akcijom*. U pretposljednem poglavlju autor opisuje početak Akcije „Julijan“ u Bosni i Hercegovini te aktivnosti i rezultate djelovanja. Zanimljivošću je da je Bosanska akcija nastojala zadobiti simpatije čelnih

ljudi koji su bili uglavnom muslimanske vjeroispovijesti, ali su željeli i potporu franjevačkog reda.

Od 127. do 304. stranice u knjizi nalazimo priloge koji zorno potkrepljuju autorove teze i zaključke. Među ostalim priložima ovdje su prikazani arhivski akti Mađarskog državnog arhiva, saborske rasprave i novinski članci, popisi učitelja i škola kao i fotografije nastavnih sredstava, školskih zgrada, željezničkih stanica itd.

Ovim je djelom dr. sc. Ivan Balta dao važan prinos rasvjetljavanju fenomena mađarske Julijanske akcije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini; mnogobrojni prilozi svjedoče o opširnosti građe, ali u isto vrijeme i o njezinoj neusustavljenosti i teškoj dostupnosti. Monografija *Julijanska akcija u Slavoniji, s osvrtom i na ostale hrvatske krajeve te Bosnu i Hercegovinu početkom 20. stoljeća* jedno je od prvih cjelovitih djela što znanstveno argumentiraju, razrađuju i pojašnjavaju tu problematiku te je djelo nezaobilaznim izvorom kada je riječ o hrvatsko-mađarskim odnosima i povijesti 19. i 20. stoljeća.

Hrvatski i mađarski recenzenti, ali i recenzenti iz drugih zemalja, svaki iz svoje uže znanstvene struke, dali su pozitivna mišljenja o knjizi, a brojni znanstvenici dajući korisne savjete i pomoć, kao i urednici, lektori, posebice prevoditelji, i na kraju sponzori, omogućili su objelodanjivanje i predstavljanje ove knjige javnosti.

Denis Pavić

ISSN 1846-3819

POVIJESNI ZBORNİK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe

broj 1 i 2 (God. I)

Osijek, 2006./2007.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe
br. 1 i 2, Osijek 2006./2007.

Nakladnik:

Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ana Pintarić, dekanica

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku

Prof. dr. sc. Slobodan Čače, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. fra Marko Karamatić, Franjevačka teologija, Sarajevo

Prof. dr. sc. Marjan Dimitrijević, Institut za nacionalna istorija, Skopje

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku

Doc. dr. sc. Miroslav Akmadža, Filozofski fakultet u Osijeku

Izv. prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli

Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar, Pécs

Glavni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Mr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Marica Grigić

Računalna obrada i prijelom:

Ivan Nećak

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka